

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА СОЦІОЛОГІЇ**

**МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДОПОМОГИ
ЗБРОЙНИМ СИЛАМ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: здобувач 2 курсу 07-211М групи
Спеціальності 231 Соціальна робота
Освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Паляниця Андрій Віталійович

Керівник: доктор філос. н., професор
Костючков Сергій Карпович

Рецензент: офіцер групи по роботі з
особливим складом в/ч 3056 НГУ
Діанов Євген Олегович

Херсон – 2021

З М І С Т

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНИЙ СТАН	8
1.1. Аналіз спектру понять «волонтер», «волонтерство», «волонтерський рух», «волонтерська допомога».....	8
1.2. Історія волонтерського руху в Україні та в зарубіжних країнах.....	17
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДОПОМОГИ ЗБРОЙНИМ СИЛАМ УКРАЇНИ	26
2.1. Взаємоперетин волонтерської допомоги та соціальної роботи в контексті вітчизняних реалій.....	26
2.2. Організація волонтерської допомоги Збройним силам України на сучасному етапі.....	34
2.3. Авторська модель координаційного центру волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні.....	41
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
Додатки	56
ДОДАТОК А Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	56

ВСТУП

Актуальність дослідження. Збройні Сили України в умовах першої чверті XXI століття перебувають у процесі докорінного реформування, обумовленого бойовими діями на Сході нашої країни, інтенсивність яких не знижується рік від року. Ескалація військової активності в окремих районах Донецької та Луганської областей потребує, з боку України, залучення усіх резервів держави і громадянського суспільства у напрямі успішності стабілізуючих дій в зоні проведення ООС (Операції об'єднаних сил). Реформування Збройних Сил України зумовлює необхідність модернізації системи державного управління Збройними Силами із активним залученням конструктивного потенціалу структур громадянського суспільства в, зокрема, контексті волонтерської діяльності найширших верств населення України. Інтеграція України до Європейського простору вимагає розв'язання цілої низки проблем, серед яких – завдання масштабної участі волонтерських організацій в підтримці Збройних Сил України, структурні підрозділи яких протистоять навалі проросійських найманців в окремих районах Донецької та Луганської областей. В основі зазначених проблем знаходяться процеси, які визначають спрямованість та якість розвитку сучасної європейської цивілізації. Ключовими серед них є процеси деструкції українсько-російських відносин, міграційні процеси, протидія міжнародному тероризму, девальвація традиційних цінностей міждержавних відносин тощо.

Бойові дії в окремих районах Донецької та Луганської областей, які постають трагічною сторінкою новітньої історії України, займають головні позиції в хронології життя українського суспільства, яке усіляко підтримує армію в її боротьбі проти агресора, зокрема – через активізацію волонтерської діяльності. Комплекс завдань переходу системи волонтерської діяльності на нову філософію розвитку постає

одним із засадничих в процесі формування нової архітектури українського суспільства, в якому мир має бути безумовною домінантою перспективного розвитку нашої держави. Волонтерство завжди відіграло важливу роль у розвитку суспільної практики, оскільки воно є складовою частиною процесу вдосконалення соціальної системи. Оптимізація діяльності волонтерських організацій на сучасному етапі можлива тільки на основі ретельного вивчення історичного досвіду діяльності добровільних організацій в світі та в Україні. Вивчення діяльності волонтерських організацій в контексті допомоги Збройним Силам України допоможе вирішити питання взаємодії теорії та практики; простежити, в якій мірі отримали практичне розв'язання важливі проблеми взаємодії волонтерських організацій з підрозділами української армії. Не менш важливо й те, що нового було вироблено вітчизняними волонтерами і чим, у свою чергу, збагатилася сучасна наука.

Осмислення вказаних проблем має важливе теоретичне й практичне значення для сучасної соціальної роботи, оскільки допомагає суспільству усвідомити роль волонтерських організацій у подальшому вдосконаленні системи їхньої взаємодії із структурами державних органів, зокрема – із підрозділами української армії. Запропоноване дослідження проведено на основі аналізу розвитку і діяльності волонтерських організацій України в контексті допомоги Збройним силам України у 2018 – 2021 роках. Особливої значущості набули питання органічної єдності діяльності волонтерських організацій та підрозділів української армії, обґрунтування форм, методів, засобів їхньої взаємодії у напрямі деескалації напруженості в зоні бойових дій в окремих районах Донецької та Луганської областей, у широкому розумінні – встановлення миру та безумовного й повного повернення вказаних регіонів у склад України.

Актуальність зазначеної проблеми зумовила вибір теми випускної магістерської роботи: **«Методика організації волонтерської допомоги збройним силам України».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему роботи обговорено та затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від . .2020 р. № , від . .2021 р. №), а також наказом по Херсонському державному університету від . .2021 № -Д «Про затвердження тематики кваліфікаційних робіт (проектів) здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти терміном навчання 1 рік та 4 місяця другого року навчання заочної форми у 2021-2022 навчальному році» та наказом від . .2021 № «Про зміни до наказів Про затвердження тематики кваліфікаційних робіт (проектів) здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти терміном навчання 1 рік та 4 місяця другого року навчання денної та заочної форм у 2021-2022 н.р.».

Мета дослідження: проаналізувати систему волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні в сучасній Україні, розробити Авторську модель координаційного центру волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання:**

- проаналізувати поняття «волонтер», «волонтерство», «волонтерський рух», «волонтерська допомога»;
- дослідити історію волонтерського руху в Україні та в зарубіжних країнах;

- визначити взаємоперетин волонтерської допомоги та соціальної роботи в контексті вітчизняних реалій;
- дослідити організацію волонтерської допомоги Збройним силам України на сучасному етапі;
- розробити Авторську модель координаційного центру волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні.

Об’єкт дослідження – волонтерська діяльність як соціальний феномен.

Предмет дослідження – організація волонтерської допомоги Збройним силам України на сучасному етапі.

Для розв’язання поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: *діалектичний*, завдяки якому предмет наукового дослідження постає в усіх властивих йому соціальних та інших зв’язках і залежностях; *метод системного аналізу*, який дозволив визначити взаємний зв’язок елементів конкретного досліджуваного об’єкта як системи; *історичний метод*, застосування якого дозволило прослідкувати генезу волонтерського руху в Україні та світі; *порівняльний метод* дав змогу здійснити компаративний аналіз волонтерства на різних етапах історичного розвитку; за допомогою *структурно-функціонального методу* досліджено взаємоперетин соціально-правових, інституціонально-організаційних і психолого-педагогічних аспектів волонтерського руху в сучасній Україні, зокрема – в контексті допомоги Збройним силам України на локальному рівні; *метод моделювання* дозволив розробити Авторську модель координаційного центру волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: на рівні магістерського дослідження, на основі комплексного підходу до проблеми волонтерського руху як соціального феномену, здійснено актуалізацію та соціальну концептуалізацію суспільного потенціалу

волонтерського руху, зокрема – допомоги Збройним силам України на локальному рівні: розроблено Авторську модель координаційного центру волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні.

Практична значущість одержаних результатів випускної роботи полягає в аналізі спектру понять «волонтер», «волонтерство», «волонтерський рух», «волонтерська допомога», в історичному аналізі волонтерського руху в Україні та в зарубіжних країнах; в теоретичному дослідженні взаємоперетину волонтерської допомоги та соціальної роботи в контексті вітчизняних реалій, а також у розробці Авторської моделі координаційного центру волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні. Основні теоретичні положення магістерської роботи можуть бути використанні в процесі викладання навчальних курсів «Інститути громадянського суспільства», «Соціальна політика», «Сучасні соціальні практики», «Сучасні молодіжні рухи».

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались на засіданнях кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від . .2020 р. № , від . .2021 р. №), а також опубліковані у вигляді тез: **Костючков С.К., Паляниця А.В. Традиція надання українцями волонтерської допомоги Збройним силам (на прикладі Херсонщини). Матеріали круглого столу «Філософсько-світоглядний вимір сучасності: міжгалузеві диспути» присвячені Всесвітньому дню філософії (18 листопада 2021р., м. Херсон). Херсон: ХДУ, 2021. С.**

Структура випускної роботи: складається зі вступу, двох розділів, п'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (44 найменування). Дослідження містить 1 рисунок, 1 додаток. Основний текст дослідження викладено на 50 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНИЙ СТАН

1.1. Аналіз спектру понять «волонтер», «волонтерство», «волонтерський рух», «волонтерська допомога».

У даному пункті дослідження здійснено огляд існуючого в сучасній науці та соціальній практиці діапазону понять «волонтер», «волонтерство», «волонтерський рух», «волонтерська допомога». Сучасний стан українського суспільства, а саме – тимчасова окупація Криму та військові дії на Сході країни, став серйозним випробуванням не тільки для держави та її окремих інституцій, але й для структур громадянського суспільства й кожного свідомого громадянина. Незважаючи на досить широкий спектр наукових праць, проблему волонтерської допомоги Збройним силам України не можна вважати дослідженою достатньою мірою.

Необхідно зазначити, що досліджувана проблема не перший рік є об'єктом наукових досліджень та громадських дискусій. Окремі аспекти методики волонтерської допомоги Збройним силам України розглядаються в працях вітчизняних науковців, таких як О. Безпалько, О. Брижовата, Р. Вайноле, Д. Веденєєв, І. Грига, Л. Дума, З. Зайцева, А. Зінченко, Р. Калениченко, А. Капська, О. Кузьменко, І. Пінчук, В. Погрібна, В. Поліщук, О. Томчук, І. Тохтарова, О. Турчак, І. Юрченко, О. Яременко та інших. Проблемою волонтерства займалися такі зарубіжні вчені як К. Бідерман, П. Друкер, С. Маккарлі, Д. Метьюз, Л. Рік, А. Турен, Х. Анхайер, Л. Якобсон.

Зауважимо на те, що феномен волонтерства виник ще в середині XIX століття, конкретно – у 1859 році, коли французький письменник та журналіст Анрі Дюран (1828 – 1910), висунув ідею створити товариство,

яке би надавало би медичну допомогу пораненим бійцям і діяло на добровільних началах. Так було створено організацію Червоний Хрест. Саме принципами, які висунув Анрі Дюран, керуються в своїй діяльності волонтерські організації по всьому світу. В широкому розумінні слово волонтер походить від латинського слова «*voluntarius*», що означає «воля», «бажання», а в англійській мові «*voluntary*» означає «добровільний», «доброволець», тобто людина, котра за власним бажанням допомагає іншим, не маючи при цьому власної вигоди.

У словнику-довіднику соціального працівника наголошується, що волонтерство – це «добровільне виконання обов'язків по наданню безоплатної соціальної допомоги, послуг, добровільного патронажу над інвалідами, хворими і старезними, а також соціальними групами населення, що опинилися в складних життєвих умовах» [33].

Сучасна дослідниця Р. Калениченко зазначає, що «волонтер – це людина, яка добровільно, не переслідуючи корисливих цілей, займається діяльністю на користь суспільства, не одержуючи за це грошової винагороди» [15, с. 6].

У трактуванні сучасних вітчизняних дослідників поняття «волонтер» розглядається як фізична особа, «яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову та вмотивовану діяльність, що має суспільно корисний характер» [22, с. 14].

Інші науковці підкреслюють, що волонтер – це «передусім, добра, милосердна людина, яка володіє неабиякими комунікативними навичками і приваблює до себе людей, розуміє проблеми оточуючих та співчуває їм, має бажання безкорисливо допомогти вирішувати проблеми інших людей.... характеризується порядністю, уважністю, відповідальністю, відвертістю зі своїми клієнтами» [8, с. 52].

Як слушно зазначає українська соціологиня І. Юрченко «Волонтерство є суспільно-корисною безоплатною діяльністю, яка є чинником формування духовних, морально-етичних, культурних,

суспільно-політичних та економічних цінностей і може набувати будь-яких форм від традиційних інститутів обопільної допомоги до мобілізованої суспільно-корисної праці під час криз або стихійного лиха, від проявів альтруїзму до структурованої організації волонтерського руху міжнародного масштабу» [41, с. 86].

Українська дослідниця В. Вашкович, спираючись на дисертаційне дослідження З. Бондаренко «Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу» [3], в якому аналізується дефініція волонтерство як «добровільницька діяльність», зазначає, що «дослідники тлумачать сутність даного феномену як: благодійність, що здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної платні, просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства загалом; добровільницьку діяльність, засновану на ідеях безкорисливого служіння гуманним ідеалам людства, не маючи цілей отримання прибутку, одержання оплати чи кар'єрного зросту; отримання всебічного задоволення особистих і соціальних потреб шляхом надання допомоги іншим людям; основу функціонування громадських організацій, форму громадської активності населення; національну ідею милосердя та благодійності» [6, с.44].

У даному контексті набуває значущості теза про те, що подібні волонтерству за значенням поняття «милосердя», «благодійність», «меценатство» та «філантропія» в повсякденному слововживанні застосовуються як синоніми. Сучасна вітчизняна дослідниця Т. Лях у роботі «Волонтерство як суспільний феномен» зробила аналіз вказаних понять із використанням різних тлумачних словників. Із точки зору вченої тотожними зазначені поняття вважати не слід, але змістовно вони в багатьох аспектах демонструють потужні лінії смислової конвергенції [20].

Варто підкреслити, що характеристика поняття «волонтер» зумовлена сукупністю ознак тієї діяльності, що здійснюють волонтери, а відтак – важливого значення в умовах сьогодення, особливо в кризові періоди, набуває волонтерська діяльність в різних формовиявах. Сучасні науковці розглядають волонтерську діяльність як соціально-психологічне явище, як систему соціальних інтеракцій, що базується на добровільному наданні допомоги у форматі «людина – людина», хоча сучасна волонтерська діяльність носить здебільшого групового характеру. Волонтерською допомогою вважаються роботи та послуги, які виконуються або надаються волонтерами іншим людям або їхнім об'єднанням на безоплатній основі. Волонтерська діяльність може бути індивідуальною або колективною, її можна розглядати як спосіб підтримки, піклування, надання допомоги членам громади; взаємодії між людьми для спільного продукування нових шляхів вирішення проблем, які виникають на всіх рівнях – державному, регіональному, локальному, індивідуальному.

У контексті нашого дослідження необхідно навести деякі аспекти розвитку волонтерства, які сформульовано у Загальній декларації волонтерів, яку було прийнято на XVI Всесвітній конференції волонтерів у 2001 році в Амстердамі (Голандія):

«Ми прагнемо розвитку волонтерства, яке:

- викликає залучення всієї спільноти до виявлення та вирішення її проблем;
- надає право голосу для тих, хто не може говорити сам за себе;
- дозволяє іншим брати участь у суспільному житті як волонтери;
- доповнює, але не замінює, відповідальні дії інших секторів та зусилля оплачуваних працівників;
- дозволяє людям набувати нових знань і навичок та повноцінно розвивати свій особистий потенціал, самостійність і креативність;

– сприяє родинній, громадській, національній і глобальній солідарності» [44].

У сучасній Україні волонтерські організації постають потужними складовими громадянського суспільства, забезпечуючи принципово нову архітектуру соціального простору. Наявними є певні протиріччя, розв'язання деяких із доволі широкого переліку, становить мету багатьох наукових досліджень; вони активують значну кількість питань, які потребують більш глибокої та розгорнутої відповіді. Серед вказаних протиріч:

1. Розбіжність між неактуальними традиціями радянської системи формального, ідеологізованого піонерського та комсомольського «волонтерства» та необхідністю продукування сучасних концепцій розвитку волонтерства на основі відповідальності суверенної, освіченої, духовної особистості в умовах сучасного громадянського суспільства.

2. Протиріччя між реальними можливостями держави і суспільства щодо розвитку системи волонтерської допомоги та необхідністю реалізації напрямів і засобів підвищення продуктивності сучасних форм волонтерського руху в контексті адаптації особистості до життя в нових цивілізаційних умовах.

3. Контрадикції між традиційними моделями волонтерського руху й такими, що передбачають використання новітніх наукових розробок у сфері соціальної роботи, соціології, психології тощо, з метою актуалізації волонтерства як інтегративного – інтелектуального, соціального, культурного – чинника формування нового громадянського суспільства.

Показово, що в радянські часи волонтером зазвичай називали людину, яка в капіталістичних державах добровільно бере участь у бойових діях, зокрема – на територіях інших країн. Скажімо, в словнику іншомовних слів 1989 року «волонтер» – це «... в деяких державах (Велика Британія, Франція, Іспанія тощо) – особа, котра добровільно

вступила на військову службу; доброволець» [32, с.107]. Як можна бачити, орієнтація волонтерської діяльності на мілітарну сферу закладено в самому понятті «волонтер» визначально. В умовах сучасності волонтерська діяльність передбачає не тільки участь добровольця у воєнних діях, скільки допомогу цивільних осіб військовослужбовцям, зокрема – в період ведення державою воєнних дій на власній території або на просторах інших країн.

У сучасному світі, особливо в Україні, зважаючи на її роль цивілізаційного щита Європи проти російської навали, волонтерські організації постають потужними складовими громадянського суспільства (*civil society*), забезпечуючи принципово нову архітектурну конфігурацію соціального простору. Сучасне громадянське суспільство «... є складноструктурованою плюралістичною системою. Як і будь-який соціальний організм, воно має певний набір системних якостей, але для громадянського суспільства особливого значення набувають їх повнота, стійкість і відтворюваність. Наявність різноманітних форм громадських об'єднань – партій, спілок, асоціацій, об'єднань, товариств, співдружностей, клубів дає можливість реалізувати найрізноманітніші потреби й інтереси громадян, з урахуванням їх індивідуальних схильностей, інтересів, амбіцій» [17, с.724] – стверджує український професор С. Костючков.

Вкажемо на те, що гуманістична традиція волонтерської допомоги передбачає визначення найвищої цінності людського буття та забезпечення гідних умов існування будь-якої особистості. Відповідальність держави і громадянського суспільства зростає, коли мова йде про допомогу збройним силам, особливо у ті часи, коли в країні йде війна. Багатогранність та складність завдань, що постають перед державою і суспільством у період війни, вимагають від державних органів і структур громадянського суспільства нових, нестандартних підходів до розв'язання проблем усебічної, систематичної, адекватної

допомоги збройним силам у різних аспектах: матеріальному, морально-духовному, психологічному тощо.

Є підстави стверджувати, що рівень уваги до волонтерства в країні корелює з рівнем розвитку в ній громадянського суспільства як активно функціонуючої сфери соціальних відносин. Це, на думку вітчизняної дослідниці І. Тохтарової «... свідчить про високий рівень самоорганізації українців, який гартувався і продовжує зміцнюватися під тиском серйозних викликів сучасності. Промовистим прикладом цього є відродження Української Армії та її дальше зміцнення. Добре відомо, що від свідомого волонтерства до ефективного самоврядування і якості нашого життя – один крок. Саме тому масштаби діяльності волонтерів в Україні нині засвідчують, що рівень громадської свідомості в наших співгромадян значно зріс, про що свідчать і дані про світовий індекс благодійності за 2014 рік, який щороку вираховується Charity Aid Foundation (Благодійний фонд, що був заснований 1924 року у Великій Британії)» [36].

Можна додати, що за даними САФ наша країна займає 43 місце за обсягом волонтерської роботи, і це тільки показники 2014 року. Можемо припустити, що на сьогодні цей показник покращився, оскільки події останніх років спонукали українське суспільство на значне зростання вказаного показника.

Суть нинішнього періоду вітчизняної історії полягає в тому, що він носить перехідний характер. Його часова тривалість залежить від багатьох чинників, але існує чітко накреслена часом необхідність побудови системи волонтерської допомоги, зокрема – збройним силам, яка б відповідала вимогам міжнародних конвенцій. Можна назвати основні характеристичні ознаки волонтерської допомоги нового типу: охоплення волонтерською активністю максимального числа осіб, які потребують допомоги; урізноманітнення форм волонтерської допомоги різним категоріям населення; діагностика та визначення соціальних

потреб об'єктів волонтерської допомоги; створення й державна підтримка нових волонтерських центрів у різних регіонах країни; організація наукової підтримки діяльності волонтерських організацій.

Зазначимо, що взаємодопомога та турбота про ближнього, усталені звичаї суспільної діяльності існували в нашій країні завжди. Людей з такими особливими рисами у різні часи називали усіляко, використовуючи такі поняття як «громадський діяч», «добročинець», «альтруїст», «активіст» тощо. На кшталт західних мов, на початку 90-років минулого століття, безоплатну добročинність у нашій країні стали називати волонтерством. А в 2003 році вийшла Постанова Кабінету Міністрів №1895, якою і було офіційно визнане дане явище, а також сформульоване «Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг», яке відповідно до постанови КМУ від 06 липня 2011 року № 711 утратило чинність у зв'язку з ухваленням Верховною Радою України Закону від 19 квітня 2011 року за №3236-VI «Про волонтерську діяльність» [13].

Українська дослідниця І. Тохтарова наводить узагальнений соціальний портрет сучасного європейського волонтера: «середній вік – 38 років; 75% волонтерів мають досвід роботи понад 5 років; серед волонтерів представники 150 національностей; волонтери ООН є представниками 100 професій; 16% волонтерів – це молодь від 18 до 29 років. За країнами походження волонтери ООН розподіляються таким чином: з Північної Америки – 2%, з Латинської Америки – 6%, Арабські держави – 6%, Азія – 17%, Європа та СНД – 20%, Африка – 49%» [36].

Закон України «Про волонтерську діяльність» 2011 року, волонтерську діяльність трактує так: це «добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги» [13, ст. 1], а волонтерська допомога – це «робота та послуги, що безоплатно виконуються та надаються волонтерами» [13,ст. 1.].

Також зауважимо – державні органи України, департаменти, установи, організації, посадові особи, усіляко підтримують ініціативи громадян у плані здійснення та залучення до волонтерської діяльності українських громадян, гарантують та забезпечують на законодавчому рівні права та свободи, зацікавленість і підтримання діяльності волонтерських організацій, волонтерів і осіб, які отримують таку допомогу. Специфічною рисою волонтерського руху в Україні є те, що найчисельнішою та найактивнішою його групою є учнівська і студентська молодь: участь школярів і студентів у волонтерському русі підвищує їхню соціальну активність, дає їм змогу зробити особистий усвідомлений внесок у розв'язання соціальних проблем в українському соціумі, випробувати свої творчі й організаційні можливості, беручи участь у проектах і програмах соціальної спрямованості. Загальновідомою є роль українських (й не тільки) волонтерів у Революції Гідності, в бойових діях на Сході України. Результативно діють неурядові (громадські) організації, які діють на громадських засадах в усіх регіонах України; серед них – молодіжні та скаутські організації, молодіжні політичні, історично-пошукові, меморіальні, спортивні, військово-патріотичні, екологічні організації, а також організації, що займаються розвитком населених пунктів та вирішенням конкретних проблем локального або навіть регіонального характеру в контексті децентралізації та розвитку самоврядування на локальному рівні.

Додамо, що з метою міжнародного вшанування без перебільшення героїчної, самовідданої праці волонтерів щороку 5 грудня відзначається Міжнародний день волонтера. Це свято було засновано 1985 року, коли Генеральна Асамблея ООН запропонувала урядам різних держав відзначати саме цей день як день добровольця. За статистичними даними Організації Об'єднаних Націй, на сьогодні налічується близько

140 мільйонів волонтерів, які працюють без усілякої вигоди для себе та допомагають тим людям, які цього потребують.

1.2. Історія волонтерського руху в Україні та в зарубіжних країнах

Ведучи мову про сучасну волонтерську діяльність, як складову системи соціальної політики, не можна обійти увагою ті її компоненти, без яких саме явище волонтерства втрачає ознаки цивілізаційного феномену, демонструючи якості суто формального інституту, позбавленого реального плину життя, дійсних ціннісних забарвлень, актуальних культурних обрисів. Без діяльності волонтерів у сучасному світі важко уявити суспільне буття в демократичній країні, де діяльність добровольців на користь інших членів соціуму давно вже стала нормою культурного буття організованої спільноти ХХІ століття. Елементи волонтерської діяльності можна спостерігати в різні історичні періоди, практично за будь-якого політичного режиму та за будь-яких соціально-економічних умов, втім, тільки в демократичному суспільстві рух волонтерства набуває максимально високого громадянського статусу та активного розвитку.

Теоретичне осмислення й практичне забезпечення процесу трансформації України в демократичну правову державу актуалізує питання про концептуальний підхід до складного й багатогранного явища, яким є сучасне волонтерство. Й відповідь на вказане питання повинна містити принаймні два аспекти: зміст поняття «волонтерська допомога» та його співвідношення з іншими поняттями, що визначають ціннісно-цільові орієнтири процесу реформування суспільства. Сутність, сенс і концептуалізацію волонтерства, так само як і будь-якого соціального явища необхідно досліджувати на основі алгоритму: поняття – ідея волонтерства – ідеал – реалізація ідеї в практиці суспільного

життя. Чим складнішим і багатограннішим є досліджуване явище (в нашому випадку – соціальне), тим вищим має бути ступінь плюралізму поглядів відносно конкретного явища. Подібний методологічний підхід цілком пояснює значну кількість інтерпретацій понять, пов'язаних із волонтерством.

Слід зауважити, що історично концепція волонтерства, волонтерської допомоги розвивалася від елементарних понять, які застосовуються для характеристики особливої сфери соціальної реальності, що функціонує на основі самоорганізації найбільш активної частини громадян. Підкреслимо, що окремої історії волонтерства не існує, його зародження й ступінь розвитку етіологічно корелюють із історією держави й суспільства та обумовлені системним впливом політичних, економічних і соціокультурних чинників суспільного розвитку. Цей соціальний, психологічний, педагогічний та економічний феномен має свою досить давню історію.

Аналіз літературних джерел свідчить, що прототипом сучасних волонтерів були самаритяни біблійних часів, які надавали допомогу своїм ближнім. Благодійність, як історично усталене формовираження сучасного волонтерства, постає в історії цивілізації багатоаспектною людською діяльністю з метою надання певної допомоги конкретній людині або соціальній групі. Вихідна форма добровільної допомоги нужденному зустрічається ще на початку історії людства та вважається безумовно християнською чеснотою. Саме милосердя, як засадничий принцип християнської моралі, багаторазово зустрічається в біблійних текстах, зокрема: «Той хто дає злидарю не буде бідним; а хто закриває очі свої від нього, на тому багато прокляття» [2].

Продуктивні зародки добровільного благодійництва знаходимо вже в анналах давньої Греції та Риму, де функціонували спеціальні будинки: носокомії – притулки для хворих, орфанотрії – прихистьки для сиріт, брефотрофії – притулки для вдів, геронтокомії – прихистьки для

престарілих тощо. А у Візантії лікарні та богадільні організувала церква, надаючи матеріальну допомогу вдовам і жебракам за рахунок своїх і державних коштів [37].

Нагадаємо, що історичне коріння волонтерського руху зародилися в середині XIX століття. В цей період, а саме в 1859 році, згаданий вище Жан Анрі Дюран, під враженням битви при Сольферіно, пропонує створити Червоний Хрест. Тому саме ця дата, за інформацією зарубіжних дослідників, вважається датою виникнення волонтерського руху. Отже волонтерство зародилося на полі битви. Цікаво, що битва при Сольферіно була найкривавішою за часів Австро-італо-французької війни та мала місце 24 червня 1859 року між коаліцією Франції та її П'ємонту і Сардинського королівства проти армії Австрійської імперії поблизу населеного пункту Сольферіно в Ломбардії. Після Першої світової війни у Франції було реалізовано один із перших масштабних волонтерських проєктів за участі французької та німецької молоді, в рамках якого юнаки та дівчата відновлювали зруйновані та пошкоджені війною ферми в місцях найбільш жорстоких боїв між німецькими та французькими військами. Приблизно в цей період під егідою ЮНЕСКО був заснований Coordinating Committee of the International Voluntary Service (CCIVS) – Координаційний комітет міжнародної волонтерської служби, в структурі якого знаходиться Міжнародна волонтерська служба – International Voluntary Service (IVS), яка працює з 1920 року та метою якої є вирішення проблем глобального суспільства [43].

Волонтерство є фундаментом громадянського суспільства, його розуміння прийшло до українців у перші роки незалежності, разом із поняттями «свобода», «громадянське суспільство», «громадські організації», «демократія». В новітній історії України волонтерський рух набув принципово нового звучання з розгортанням подій Революції Гідності та початком вторгнення російських військовиків, підтримуваних сепаратистами з числа маргінально налаштованих

псевдо-громадян України. Патріотично орієнтовані громадяни України не могли спокійно споглядати за подіями, які спалахнули на східних кордонах нашої Батьківщини: всім, чим могли, вони допомагали українським військовим, аби наша армія мала можливість вистояти проти агресивного супротивника. «З перших пострілів в Україні в центрі як суспільної уваги, так і думок опинилась армія, яку останніми десятиліттями витіснили на узбіччя великих дискусій про великі реформи та їх відсутність. Призвичаєне до миролюбної риторики суспільство мало вкрай невиразні уявлення про те, як потрібно воювати і що насправді відбувається з його Збройними силами...Буквально за лічені дні стало відомо, що армія перебуває у критичному стані. Утім, це стосувалося насамперед забезпечення і військового спорядження» [27, с.12-13] – зазначає дослідниця і волонтерка О. Аркуша.

Потужна хвиля волонтерських рухів, яка пройшла Європою у 50-70 роки минулого століття, довела, що волонтерство є покликом душі, особливим станом індивіда, об'єднаного з державою і суспільством ціннісними преференціями, морально-духовними імперативами та етичними переконаннями. Природно підвищився інтерес соціологів до феномену волонтерського руху, як наслідок – оформилися окремі теоретичні підходи до його більш глибокого дослідження. Серед них – теорія колективної поведінки, теорія спільної конструктивної дії, а також теорії об'єднуючого альтруїзму, масового суспільства, мобілізації ресурсів тощо. В сучасній Україні співпрацюють із волонтерами три формати організацій. Це перш за все державні установи, по-друге, різні громадські організації та по-третє, групи взаємодопомоги. Безумовно, ці формати організацій мають свої відмінності, а саме рівень формалізації відносин між учасниками волонтерської діяльності, фінансування та джерелами ресурсів, ступеню автономності та структуризації, тощо. Об'єднуючими для визначень волонтерських рухів є три положення:

а) єдність завдань, прагнень, цілей і інтересів певної групи людей, які хочуть змінити світ навколо себе, зробити його кращим – лежить в основі волонтерської допомоги.

б) у процесі довготривалої взаємодії виникають волонтерські рухи, які представляють собою синергетичні зусилля, спрямовані на соціальні зміни різних масштабах – державному, регіональному, локальному;

в) благодійна робота активістів-волонтерів реалізується зазвичай поза впливом усталених формалізованих утворень, інколи – в протигагу державним органам, але в разі, коли мова йде про національну безпеку, рівень конвергенції волонтерських організацій з офіційними структурами може значно підвищуватись.

Вкажемо на те, що надзвичайно широкий спектр характеристик і форм волонтерської допомоги, що сформувався протягом ХХ початку ХХІ століть, є відображенням реальних потреб вітчизняної реальності, особливо – пов'язаних із трагічними подіями російсько-української війни. Такого роду новації відзначаються як відгук на глибинні трансформації в політичному, економічному, культурному житті суспільства, в той період, коли модернізуються та трансформуються життєві фабули і новели індивідуальної та групової поведінки, релігійні преференції, ціннісні орієнтири, доктрини політичних партій, програми державних діячів, економічні уподобання, інструменти міжособистісної комунікації тощо. Волонтерство сьогодні – це «... спосіб акумуляції соціального капіталу, потужний інструмент соціального, культурного та економічного розвитку суспільства, який в ринкових умовах сприяє збереженню балансу в суспільних відносинах та їх гармонізації; ефективний засіб об'єднання зусиль громадянського суспільства та органів державної влади щодо вирішення ряду соціальних проблем; базисна передумова і основа діяльності більшості громадських організацій» [40. с.25] – зазначає в своєму дисертаційному дослідженні вітчизняна дослідниця І. Юрченко.

Волонтерські організації діють в усіх великих містах України, найбільші – в Києві, Дніпрі, Львові, Одесі, Івано-Франківську, Чернівцях, Ужгороді, Чернігові, Вінниці та сотнях інших населених пунктів нашої держави. У 2021 році масштаби діяльності волонтерів настільки зросли, що це дає підстави стверджувати: рівень громадянської свідомості українців значно зріс. Українці поступово звикають до того, що їхня громадянська активність є реакцією не лише на тривожні виклики реальності, а й постійною практикою соціальної комунікації. Лише таким чином суспільству можна розраховувати на досягнення поставлених перед собою завдань у масштабах району, територіальної громади, міста, села та, в широкому розумінні – всієї держави. На сьогодні в Україні існує широкий спектр волонтерських рухів та об'єднань, що виявили себе як результативні та ефективні групи самоорганізації, що здатні вирішити соціальні проблеми будь-якої складності та масштабності. Серед них такі як «Крила Фенікса», «Армія 808», «Волонтерська Сотня», «Кулінарна сотня», «Повернись живим», «Ми – кияни» та інші. Наприклад, у Херсоні успішно працює волонтерська організація «Ангели добра», члени якої збирають усе необхідне – від військового обладнання до побутових речей – для захисників Вітчизни на Сході України та доставляють зібране небайдужими громадянами безпосередньо в зону проведення бойових дій.

Слід вказати на те, що на міжнародному рівні історія розвитку українського волонтерства набула впевненого звучання: підписано Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, важливими напрямками реалізації завдань якої є результативна колаборація безпосередньо між організаціями громадянського суспільства України і структурами *civil society* ЄС, «... участь незалежних громадських експертів та їх об'єднань у діяльності всіх двосторонніх органів, що утворюються для інституціонального

забезпечення дієвості Угоди, подальше наближення вітчизняного законодавства до відповідних європейських стандартів» [38]. Скажімо, у статті 434 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачається, серед іншого, «... сприяння молоді в отриманні знань, навичок і професійних умінь поза освітньою системою, зокрема волонтерство, та визнання цінності такого досвіду» [38, ст.434b].

У програмному документі Волонтерів ООН («*The United Nations Volunteers (UNV) programme*») «Стан світового волонтерства: трансформуючи управління» («*State of the World's Volunteerism Report – Transforming Governance*») волонтерство *per se* трактується як «... додатковий ресурс і засіб для залучення навичок, знань і досвіду для того, щоб голос і участь, підзвітність і чутливість (*responsiveness*), як ключові засади доброго врядування (*good governance*), доповнювали інші рішення у сфері розвитку і ресурси. Покращені механізми для громадянської участі необхідні для можливості появи нових дискусій, обговорень і рішень. Волонтерство забезпечує ключовий канал для цієї взаємодії від локального до національного і глобального контекстів. Процеси децентралізації фокусують увагу на сфері місцевого самоврядування, зокрема, на волонтерській діяльності на цьому рівні. Одним із результатів, крім залучення додаткових ресурсів до процесів вирішення місцевих проблем, є зростання громадської участі, залученості жителів до процесів прийняття та реалізації рішень» [43, с.21].

Логіка досліджуваної проблеми вимагає усвідомлення того факту, що у процесі формування громадянського суспільства та волонтерства, як його складової, актуалізуються так звані родові сили людини, які ототожнюються в суспільній свідомості з її громадянськими якостями. Поняття «громадянська особистість» визначає особливу якість людини, яка воліє обладувати вищими родовими силами і шляхом боротьби за соціальну свободу, духовне піднесення та звільнення добуває власну

незалежність, у тому числі – через волонтерську допомогу. Боротьба за реальні громадянські права та свободи – це процес соціокультурної еволюції людини, розширення простору її вільної соціальної творчості. Мобілізація ресурсів громадянського суспільства в Україні була реалізована саме через волонтерську діяльність у зв'язку з російською загрозою втрати територіальної цілісності України. Цей фактор не є показовим для подальшого розвитку волонтерського руху в зарубіжних країнах, це є чинником сучасної української реальності. Сьогодні уряди практично всіх цивілізованих держав підтримують розвиток волонтерського руху в суспільстві, оцінюючи його як ефективний засіб укріплення громадянського суспільства, тому волонтерський рух має інтернаціональний, загальносвітовий характер, при чому наша держава вносить у розвиток світового волонтерського руху гідний внесок.

Вітчизняна дослідниця Е. Лібанова наголошує, що розвиток волонтерського руху в Україні гальмується усталеним національним патерналізмом. «Дуже важливо, що є люди, які розуміють: від влади нічого не треба чекати – ні доброго, ні поганого, – і просто роблять свою справу. Наразі – допомагають армії. Взагалі, такого ентузіазму ніхто не очікував – ні наші фахівці, ні європейські, ні американські. Проте він з'явився. Це дозволяє людям усвідомити свої спільні інтереси, об'єднатися...» [18] – зазначає вона в своїх наукових розвідках.

У межах нашого дослідження необхідно зазначити, що в атмосфері реально працюючого громадянського суспільства волонтер більш продуктивно, на відміну від соціально пасивної людини, засвоює поведінкові параметри, формати взаємовідносин із іншими членами соціуму, в більш широкому розумінні – приймає історично мінливі символи культури. Відтак, є підстави стверджувати, що соціокультурний аспект волонтерської діяльності детермінує зміст, напрями й перспективи формування соціального простору, обумовлюючи характерний для конкретних умов – історично-політичних, економічно-

соціальних і духовно-культурних – статус інституту волонтерства. В подібному контексті доречно вести мову про державну підтримку волонтерських організацій і стабілізацію соціуму – процеси, в яких провідну роль (особливо в умовах глобалізованого світу та інформаційного суспільства) відіграють інститути громадянського суспільства, які використовуються для «перекодування» індивіда в особистість на основі навчання мови соціуму.

Наведені аспекти та проблеми дозволяють сформулювати висновок: історія волонтерського руху в Україні та в зарубіжних країнах є доволі довготривалою та цілеспрямованою, найбільш яскраві її періоди закарбовані в загальну історію цивілізації та слугують ідейним і теоретичним підґрунтям для розвитку волонтерського руху в умовах сьогодення та в майбутньому.

РОЗДІЛ 2.

СОЦІАЛЬНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДОПОМОГИ ЗБРОЙНИМ СИЛАМ УКРАЇНИ

2.1. Взаємоперетин волонтерської допомоги та соціальної роботи в контексті вітчизняних реалій

Дослідження наукових праць і аналіз практичної діяльності волонтерських організацій дає підстави стверджувати, що гуманістично орієнтовані соціальні практики завжди були і будуть рушійною силою суспільного прогресу, джерелом добробуту кожної людини і тому великого значення набуває забезпечення можливості доступу до якісної волонтерської допомоги. З метою приведення волонтерської допомоги до стандартів ринкової економіки та вимог демократичного суспільства природно й закономірно відбувається її сучасна реформація на засадах демократизації та національної спрямованості, принципах соціальної єдності, колективної згуртованості, прогресуючої конгеніальності. В Україні утвердилася розвинена національна модель волонтерської допомоги, в якій гуманізм є головним принципом її існування та прогресивним трендом розвитку. Як складова соціальної політики, волонтерська діяльність (допомога) має задовольняти певні потреби своїх елементів, забезпечуючи їх виживання та подальший розвиток. Крім того, система має виробити певний процес соціалізації людей, даючи їм змогу сформувати або об'єктивні мотивації підпорядкування конкретним нормам, або певну загальну потребу такого підпорядкування.

Аналізуючи подальший розвиток волонтерської діяльності в індивідуальній та колективній формах в сучасній Україні, з великою долею впевненості можна наголошувати на необхідності поглиблених наукових розвідок щодо раціоналізації позитивних зрушень у даній царині. Перспективний транзит українського суспільства до

демократизованої у кращих європейських традиціях інституціональної системи соціальної активності пов'язується з можливістю розвитку так званої «неінституціональної політики», що базується на функціонуванні самоврядних, самокерованих і саморегульованих соціальних рухів та організацій, які каналізують розвиток громадянського суспільства і правової держави, сприяють формуванню так званого «соціального капіталу» та нових форм демократичної правової, політичної, економічної й духовної культури. Аналізуючи складний процес впливу модернізаційних процесів у вітчизняній економічній сфері на механізм волонтерської діяльності (допомоги), є підстави підкреслити, що сучасні реалії розвитку та реформування економіки України демонструють їх надзвичайно складний, непередбачуваний, стохастичний, суперечливий характер. Інноваційність та перспективність розвитку соціально-економічної сфери потребують значного рівня громадянської культури, зростання інтелектуального й духовного виміру суспільства, ретельної підготовки засобами системи освіти авангарду людей, спроможних розробляти й втілювати в реальність найновітніші зразки техніки й технологій, сприяти розвитку політичних інституцій, економіки, сприяти духовному та культурному піднесенню найширших верств населення України.

У даному блоці дослідження ми поставили за мету дослідити взаємоперетин волонтерської допомоги та соціальної роботи в контексті вітчизняних реалій. Процес формування ефективно працюючої соціальної політики в сучасній Україні є непростим і протиречивим: це пов'язано з рудиментами радянської минувшини та недостатнім рівнем розвитку структур демократії, досить низьким ступенем культурного і політичного розвитку певного числа громадян. Погодимось із думкою професора С. Костючкова відносно того, що «Можливість побудови правової держави та громадянського суспільства в Україні на основі оптимально функціонуючої державної політики залежить від вирішення

багатьох проблем політичного, соціального та економічного характеру: досягнення високого рівня розвитку вітчизняної промисловості на основі прогресивних економічних концепцій, які враховують інтереси всіх категорій громадян; усунення виникаючого на цій основі соціального протиріччя в області права та закону; розвитку політичної та правової системи держави, посилення ролі громадських формувань і таке інше» [16, с. 6].

Вбачається цілком логічним припущення стосовно того, що різні аспекти волонтерської діяльності належать до переліку ключових проблем соціальної роботи. Але кожне суспільство з його культурою і традиціями надає їй своєрідного забарвлення, по-різному структуруючи та ієрархізуючи сукупність небезпек та викликів, які чатують на сферу соціальної політики. Поява новітніх соціальних течій, аксіологічних парадигм, суджень, дискурсів, контрадикцій щодо проблематики форм і змісту соціальної роботи, які вимагають трансформації концептуальних принципів, зумовлюють актуальність цієї предметної галузі. Соціальний формат організації життєдіяльності суспільства є складним механізмом, системою взаємозв'язків і функцій, яка регулюється багатьма засобами, нормативами й взірцями. Погляд у минуле земної цивілізації безумовно доводить адекватність конкретних соціальних ідей відповідним історичним умовам, за яких ці ідеї виникали, еволюціонували, імплантувались в суспільну свідомість, модифікувались, «дрейфували» в наступну історичну епоху або назавжди втрачали актуальність для людства.

Мета сучасної соціальної політики може бути визначена як прогресивний розвиток людської особистості, створення сприятливих умов для її повноцінного гармонійного існування, виховання почуття відповідальності за свою життєдіяльність, задоволення життєво важливих інтересів і потреб. До першочергових трендів розвитку соціальної політики можна віднести найбільш важливі, знакові

проблеми, оцінювані суспільством як пріоритетні завдання соціальної політики, спрямовані на вирішення найбільш суттєвих, значущих для суспільства проблем. «У соціальній політиці країн із перехідною економікою – від планової до ринкової – порушується монополія держави в регулюванні соціальної сфери, з'являються нові суб'єкти соціальної політики, це громадські (як релігійні так і світські) організації; благодійні та інші недержавні об'єднання; безпосередньо громадяни, котрі діють на принципах самопомоги; органи місцевого самоврядування; позабюджетні фонди; комерційні та бізнес-структури; професійні працівники, що займаються розробкою й здійсненням соціальної політики; волонтери» [16, с.25].

Якщо розглядати волонтерську допомогу як різновид соціальної роботи, то можна виокремити такі різновиди волонтерства як робота з різними категоріями дітей та молоді, робота з малозахищеними верствами населення, розвиток та реалізація соціальних проєктів різного напрямлення тощо. З початком повномасштабної агресії Російської Федерації проти України з'явився та почав активно розвиватися ще один різновид соціальної роботи – це волонтерська допомога Збройним силам України. Реальна соціальна робота з надання волонтерської допомоги в основному зосереджується в просторі центрів соціальних служб для молоді, а також різноманітних громадських (дитячих, молодіжних, жіночих) – як світських так і релігійних організаціях. В сучасних умовах популяризації волонтерської допомоги результативно сприяють ЗМІ (засоби масової інформації), інтернет-джерела і соціальні мережі, соціальна реклама, а також проєкти і програми, розроблені на основі європейського досвіду. Легіон волонтерів щорічно поповнюється студентами закладів вищої освіти – зокрема, це стосується майбутніх спеціалістів з соціальної роботи, адже така робота буде сприяти підвищенню рівня компетентності, професіоналізму, адаптації до специфіки даного виду професійної діяльності.

Майбутні фахівці в галузі соціальної роботи об'єднуються в групи небайдужих громадян, які на засадах добровільності беруть участь у соціально-педагогічних програмах, спрямованих на запобігання деструктивних явищ у молодіжному середовищі, надання різнобічної допомоги найширшим верствам населення, активній та продуктивній соціалізації молоді в суспільний простір. Дослідження соціальних служб міста Херсона, які працюють з волонтерами, переконливо доводять, що найактивнішими серед волонтерів є учнівська та студентська молодь. Волонтери виступають відповідальними помічниками фахівців соціально-психологічних служб, котрі діляться з ними надбаним професіональним досвідом. Такого характеру діяльність волонтерів потребує не лише усвідомленого бажання та вільного часу, але й продуктивних комунікативних навичок, а також теоретичних знань із соціально-гуманітарних, психологічних, медичних і педагогічних наук. Перспективно орієнтовані волонтери мають комунікувати з різними групами молоді, отримувати досвід вітчизняний та зарубіжний досвід волонтерської діяльності. Найвагомим і значущим для волонтерів, на думку практикуючих соціальних працівників, є «... прагнення цікаво проводити дозвілля та знайомитися з новими людьми (27%); прагнення бути соціально корисним у суспільстві (17%); можливість самореалізації (16%); а також навчання, підготовка до майбутньої професії (13%)». Працівники соціальних служб дуже добре усвідомлюють, що для роботи волонтером необхідна теоретична підготовка і практична база, що, на жаль, дуже рідко зустрінеш. Насамперед варто звернути увагу на мотивацію добровольців: чим краще ми вивчимо людей, тим більше зможемо залучити до суспільно-корисної діяльності» [15, с.34].

Показово, що для підлітків ключовим мотивом участі у волонтерській діяльності є реалізація власних запитів, амбіцій і прагнень, можливість самоствердитись у середовищі однолітків, «зрости» в очах батьків і педагогів, а також можливість набути нові

знання, навички, вміння конструктивно вибудовувати свій вільний час. Але є і недоліки в залученні підлітків до волонтерської допомоги в контексті соціальної роботи – це, по-перше, їхня низька професійна кваліфікація, по-друге – швидка зміна бажань і настроїв, по-третє – негативне, як правило, ставлення до будь-якого роду організації, підпорядкування, контролю тощо. Втім, підлітки охоче й ефективно виконують вуличну роботу, роботу з інвалідами, у прес-центрах, з представниками Збройних сил та інших силових структур. Підлітки доволі легко адаптуються до нових умов і не мають проблем спілкування з військовослужбовцями, яким вони традиційно довіряють; це є важливим компонентом діяльності всіх соціальних служб, оскільки саме на підлітків орієнтується значна частина соціальних програм. Зокрема, «... для підлітків та молоді волонтерська діяльність виступає способом набуття нових знайомств, розширення кола спілкування, придбання нових друзів, знань, навичок, досвіду, саморозвитку, проведення вільного часу з користю для себе і суспільства. Для волонтерів-спеціалістів це – спосіб самовдосконалення, підвищення соціального статусу, реалізації потреб, що не задовольняються у професійній діяльності. Для волонтерів, які мають певні проблеми в особистому і громадському плані це – спосіб їх вирішення. Для представників релігійних осередків – спосіб реалізації християнської заповіді любові до ближнього» [40, с.9].

Можемо стверджувати з власного досвіду, що практика майбутньої професійної діяльності здобувача вищої освіти в ролі соціального працівника вимагає, щоб студент-волонтер напрацьовував значно ширший функціональний спектр дій. Саме тому в процесі професійної підготовки студентів – майбутніх соціальних працівників у Херсонському державному університеті, на кафедрі соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології викладачі намагаються сформувати у студентів уміння і навички волонтерської діяльності у максимально

широкому діапазоні. Це стосується насамперед цілеспрямованої діяльності по рекрутуванню до волонтерської роботи активістів із різних сфер суспільства, членів громадських організацій, митців, військовослужбовців, правоохоронців, підприємців, політиків, спонсорів, здійснення просвітницької, культурно-виховної та інформаційної роботи тощо.

Як слушно зауважує українська дослідниця В. Поліщук «У студентів-волонтерів особливі мотиви для добровільної соціальної роботи. Насамперед їх цікавлять професійні проблеми. Вони можуть бути як формальними – одержання заліку за проходження практики, так і викликані професійними інтересами щодо отримання конкретного досвіду соціальної роботи, напрацювання навичок спілкування з клієнтами. Саме тому студенти, які обрали спеціальність «соціальний працівник» за покликом професійного уподобання, а не формально, намагаються використати роботу в ролі волонтера для оволодіння досвідом майбутньої професійної діяльності, новими технологіями соціальної роботи, знайти майбутнє місце роботи чи позбавитися певних особистісних проблем, таких, наприклад, уміння спілкуватися з клієнтами, знайти нових друзів, самоутвердитися, тощо» [25, с.154].

В контексті заявленої нами теми слід підкреслити, що волонтерська робота дозволяє молодій людині здобувати досвід майбутньої професійної діяльності, засвоювати професійно важливі спеціальні знання і вміння, формувати професійно зумовлені компетентності й особистісні якості. Для цього для волонтерів в усіх обласних центрах України постійно проводяться професійні навчання, семінари і тренінги, консультування, методична допомога викладачів закладів вищої освіти, які викладають дисципліни професійної підготовки для майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів, соціологів, психологів, педагогів. Зокрема, в Херсоні із числа соціальних працівників призначаються професійні координатори волонтерської

допомоги для залучення нових добровольців і надання їм конкретної допомоги та професійного консультування у процесі їхньої діяльності. Професійні соціальні працівники та волонтери реалізують спільне планування та підтримку різноманітних за змістом волонтерських програм, заходів та проєктів.

Якщо розглядати лінії взаємоперетину соціальної роботи та волонтерства, то необхідно зазначити, що на Херсонщині є чимало громадських організацій, які займаються даною діяльністю. Так «Фонд розвитку громади міста Херсона «Захист» є благодійною організацією, яка займається допомогою медичній частині Херсонського прикордонного загону, бійцям херсонського підрозділу Національної гвардії України, херсонським бійцям ПВО в зоні бойових дій, піклується про сім'ї військовослужбовців тощо. Дана організація має власне «Положення про волонтерство», де зазначена мета залучення волонтерів звучить так: «включення в активну діяльність Фонду, допомога в реалізації місії та завдань Фонду, формування громадянської позиції залучених до діяльності Фонду осіб» [30].

А у 2020 році на Херсонщині відбувся національний конкурс «Благодійна Україна – 2020», засновником якого став «Фонд розвитку громади міста Херсона «Захист», де на регіональному рівні було визначено переможців в номінації «Благодійник року» [42].

Узагальнюючи викладене, варто наголосити на тому, що взаємоперетин волонтерської допомоги та соціальної роботи в контексті вітчизняних реалій демонструє суттєву конгеніальність державних органів, які реалізують в Україні соціальну політику із структурами громадянського суспільства, до яких входять і волонтерські організації, зокрема ті, що здійснюють допомогу Збройним силам України.

2.2. Організація волонтерської допомоги Збройним силам України на сучасному етапі

У даному блоці дослідження ми розглянемо організацію волонтерської допомоги Збройним силам України на сучасному етапі її розвитку. Ключовою в даному контексті є теза стосовно того, що становлення та розвиток волонтерського руху допомоги Збройним силам України під час проведення АТО / ООС є унікальним явищем, аналога якому немає у сучасному світі. Маємо всі підстави стверджувати, що саме народна підтримка врятувала українську армію від повного розвалу у 2014 році, а державу Україна – від втрати суверенітету та часткової колонізації. Події, які переживає народ України упродовж російсько-української війни, ще раз засвідчили, що проголошена у 1991 році державна незалежність, зафіксована Конституцією України, потребує постійного захисту, глибокого розуміння та оцінки того, що відбувається навколо нас. Необхідно підкреслити, що патріотизм громадян України виявляється не лише в участі у безпосередніх військових діях на Сході України з російським агресором, але є природним станом повсякденного життя громадянина.

Звертаючись до недавньої історії нашої держави вкажемо на те, що російсько-українська війна в надзвичайно гострій формі порушила проблему забезпечення соціогуманітарної безпеки громадян і довела нагальну потребу суспільства у принципово нових політико-правових, соціально-економічних, культурних умовах життєдіяльності. Українці безумовно обрали європейське майбутнє і членство держави в НАТО, визнавши впровадження європейських стандартів життя та вихід країни на провідні позиції у світі стратегічною метою розвитку української держави. Сучасний волонтерський рух став реалістичним віддзеркаленням недостатньої державної підтримки в найважливішому напрямі – боротьбі з агресором та проросійськими бойовиками-

найманцями на Донбасі. Найбільше волонтерських об'єднань створено в областях, суміжних із зоною АТО / ООС, а саме в Херсоні, Харкові, Дніпрі, Запоріжжі, Миколаєві.

Стосовно безпосередньо взаємодії волонтерів із Збройними силами України, необхідно звернути увагу, що нормами Закону України «Про волонтерську діяльність» [13] обмежено вік волонтерів, які можуть приймати участь у такій співдіяльності (не молодше 18 років), а також визначено, що така допомога не може надаватись індивідуально (ст. 7 Закону України «Про волонтерську діяльність»).

Правові норми статті 6 Закону України «Про волонтерську діяльність» містять положення щодо виплати одноразової грошової допомоги «... у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичних операцій, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, бойових дій та збройних конфліктів» [13, ст.6].

Враховуючи той факт, що бойові дії на Сході України продовжуються й, відповідно – волонтери не припиняють надавати допомогу Збройним силам України, вбачається можливим припустити, що волонтерські організації набувають безцінного досвіду в плані роботи з військовослужбовцями, потерпілими від проросійських найманців представниками цивільного населення, а також ветеранами бойових дій – екскомбатантами, які також потребують волонтерської допомоги. У широкому, філософському розумінні, волонтерський рух продукує цінності, які є частиною загального європейського надбання, до якого входять постулати раннього християнства, доби Київської Русі, епохи Відродження, а нині – і досвід європейської інформації. Волонтерство генерує і таку цінність, як демократія, що є важливою

ціннісною засадою державотворення, вона завжди привертала і сьогодні концентрує на собі увагу кожної цивілізованої, політично свідомої людини.

У якості позитивного прикладу можливо навести укладання меморандуму між Міністерством Оборони України та благодійною організацією «Міжнародний благодійний фонд «Рес.Публіка», який здійснює гуманітарну допомогу в районах проведення АТО/ООС. У ключових пунктах цього меморандуму зафіксовано умови співпраці зі Збройними Силами України, зокрема з підрозділами Цивільно-військового співробітництва (ЦВС ЗСУ) (CIMIC – Civil Military Cooperation). Наприклад, передбачені «... зобов'язання щодо координації та взаємодії з групами ЦВС ЗСУ та органами місцевої влади, конкретно – соціальний та медичний сектори, при наданні благодійної допомоги незахищеним верствам цивільного населення в районах проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей; при розробці та утіленні заходів, спрямованих на подолання інформаційних міфів шляхом формування позитивного ставлення до української армії, органів місцевої влади та української державності тощо» [26]. Також Меморандумом встановлено «... взаємні зобов'язання про збереження конфіденційної інформації, що стосується кожної із сторін, за винятком випадків, передбачених чинним законодавством України. Крім того, благодійною організацією «Міжнародний благодійний фонд «Рес.Публіка» надано зобов'язання щодо фінансування заходів, передбачених Меморандумом, за рахунок власних коштів та ресурсів, без залучення бюджетних коштів з боку Міністерства оборони України» [26].

Стосовно громадських діячів, у тому числі – волонтерів, вітчизняний дослідник О. Скакун виокремлює наступні гарантії з боку держави: «... надання кожному інформації про його права і свободи; надання свободи виявити себе в усіх галузях соціально-політичного

життя, за винятком сфер, прямо застережених у законі; відсутність у держави права обмежувати права і свободи громадянина, крім випадків, прямо передбачених законом; судовий захист прав і свобод людини і громадянина; здійснення діяльності органів державної влади виключно в рамках закону та в межах своїх повноважень; відповідальність за неправомірні дії посадових осіб: перевищення влади, зловживання службовим становищем тощо» [31, с.144].

Українські волонтери, так само як і бійці Збройних Сил України, ризикують своїм життям задля того, щоб захистити українських громадян, зберегти суверенітет і незалежність нашої Батьківщини, у широкому розумінні – захистити європейську культуру і цивілізацію. Суттєвий внесок для підсилення обороноздатності України волонтери зробили саме на початку проведення АТО у Донецькій і Луганській областях, коли державне забезпечення Збройних Сил України здійснювалося в недостатньому обсязі, зокрема – не вистачало амуніції, систем захисту, бракувало технічних засобів і навіть харчових ресурсів. Наочно постав високий рівень суспільної та політичної значущості роботи волонтерів, залучення до волонтерського руху допомоги Збройним Силам України громадян різного віку – від школярів і студентів до пенсіонерів та соціальної приналежності – вчителі, науковці, спортсмени, представники шоу-бізнесу, медики та інші. Високий рівень довіри та вдячності суспільства відомим на всю країну представникам волонтерського руху, став підґрунтям для появи нового класу українських суспільно-громадських і політичних діячів.

Вітчизняний дослідник Т. Горбачевський вказує на те, що немає точної дати утворення волонтерського руху для допомоги Збройним силам України, як немає і точної дати його оформлення в структуровані організації. На думку вченого, «... розгалужена система допомоги армії з'явилася приблизно в травні – червні 2014 року. Рух виникав стихійно з окремих волонтерів, що об'єднувалися в групи. З часом з'явилися

лідери, що привели роз'єднані самоорганізовані групи до централізованого керування, а відтак – посилення впливу на державний апарат та ефективність допомоги. Також важливу роль у розповсюдженні мережі волонтерства відіграли соціальні мережі. Необхідність у волонтерському русі була зумовлена наступними факторами:

- відсутність в армії достатніх ресурсів (одягу, засобів особистого захисту, медикаментів, їжі);
- відсутність організації своєчасного забезпечення цими ресурсами, налаштування логістики;
- відсутність потрібного забезпечення технікою;
- слабка виробнича база;
- відсутність достатньої підтримки переселенців зі сторони держави» [10, с. 125].

Реалістичний підхід до розвитку волонтерської допомоги Збройним силам України дозволяє припустити, що при всьому розмаїтті форм волонтерської діяльності у ціннісних настановах політико-правової думки волонтерство, як соціальна та правова цінність стала невід'ємним елементом політичної свідомості мільйонів українців. Спираючись на ціннісні демократичні ідеали, українське суспільство здійснює відповідну політику, реалізує стратегію сприяння неурядовому сектору, а до її розробки та реалізації широко залучають структури громадянського суспільства, зокрема – волонтерські організації. При цьому владні структури спрямовують ресурси на розширення можливостей активно діючих волонтерських організацій, передаючи їм доволі розлогий шерег суспільно і політично важливих завдань. Такого роду взаємодія держави і структур громадянського суспільства (в особі волонтерських організацій) стає вельми важливим чинником утвердження їхньої зростаючої ролі як соціального інституту, безумовно важливого для нашої країни.

Власне серед волонтерів виокремлюють конкретних фахівців, серед яких особливо доречними є соціальні працівники, соціальні педагоги, психологи, педагоги, юристи, лікарі, які надають дорадчу, консультативну, практичну та своєчасну допомогу як учасникам ООС, так і ветеранам АТО / ООС та їх сім'ям. За таких умов ключовим стимулюючим мотивом участі фахівців у волонтерському русі є реалізація особистісних професійних якостей і можливостей. Також велику групу добровільних помічників спеціалістів становлять волонтери, котрі є членами громадських організацій. Як правило, такі організації допомагають матеріально або фінансово і військовослужбовцям і членам їх сімей, це може бути і грошова допомога, і забезпечення продуктами харчування, медикаментами тощо, крім цього – надання юридичних, психологічних, консультаційних, дорадчих послуг.

Слідуючи визначеному підходу, логічно припустити, що у волонтерському русі зосереджено потужний потенціал становлення громадянського суспільства, потенціал якого є в Україні досить високим, незважаючи на досить потужний «пул» гальмувальних чинників. Участь у волонтерському русі, на наше переконання, повинна сприяти розвитку в людини здатності раціонально, логічно та послідовно аналізувати реальність, передбачати майбутнє – близьке й віддалене. Волонтерська організація вбачається тим ефективним інструментом, що дозволяє зрозуміти сутність волонтерства як суспільно-значущого інституту, намітити його стратегічні цілі, усвідомити ціннісний контент, визначити місце та роль в соціумі. Це дає можливість волонтерському руху розповсюджуватись у суспільному просторі, долати бар'єри духовного відчуження, ставати зрозумілим, свідомо прийнятним у різних регіонах країни, для різноманітних соціальних груп, реалізуючи, таким чином, функції об'єднання,

координування і коригування найрізноманітніших проявів суспільного життя.

Отже, в період військового конфлікту з Російською Федерацією українській державі необхідні величезні масиви ресурсів не тільки на утримання збройних сил, а й на допомогу цивільному населенню, представники якого страждають внаслідок військових дій. Брак ресурсів і став ключовою причиною виникнення потужного волонтерської допомоги Збройним силам України. У листопаді 2014 року в Україні було створено організацію «Асоціація народних волонтерів». До неї увійшли волонтерські організації, які постійно надають допомогу як військовим, які перебувають в зоні ООС, так і цивільному населенню. Також вказана організація допомагає ветеранам АТО/ООС та їх сім'ям. На момент створення асоціації до її складу увійшло близько 30 волонтерських організацій. «Для вирішення наявних проблем слід вести чітку систему регулювання всіх питань, які пов'язанні з допомогою українській армії та постраждалим в ході воєнних дій та зробити її відкритою для народу. Коли ти маєш впевненість, що твої кошти чи не грошові блага йдуть на реальну допомогу, то це буде спонукати маси до активної підтримки волонтерського руху. Також слід ввести більш жорсткі покарання для осіб, які збагачуються за рахунок жертв на ЗСУ» [14, с.92].

Узагальнюючи викладене, варто наголосити на тому, що українське суспільство стає щодалі «людиноорієнтованим», індивідуальне зростання людини в сучасних умовах є не тільки ключовим показником суспільного прогресу, але й базовою передумовою перспективного розвитку України. І не останню роль в цьому процесі відіграє волонтерська допомога, в даному контексті – допомога Збройним силам України в їх боротьбі проти російських найманців. Проблема, як бачиться, постає не тільки в забезпеченні реальної, а не декларованої державою підтримці волонтерського руху;

не менш важливим є завдання його модернізації відповідно до вимог сьогодення й найближчого, принаймні, майбутнього.

2.3. Авторська модель координаційного центру волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні

У даному блоці дослідження буде презентовано й обґрунтовано Авторську модель координаційного центру волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні. У сучасному суспільстві волонтерська допомога є специфічною формою соціальної практики, одним із ефективних механізмів відтворення суспільного-політичної культури, зростання та розширення якості національного соціального та політичного ресурсу, потужність якого маніфестує відповідність процесу й умов життя соціуму динамічним, стохастичним, нерідко суперечливим вимогам, запитам і очікуванням індивідів, задіяних у процесі організації та розвитку суспільного життя. В результаті стрімкого розвитку та змінюваності параметрів і характеристик сучасної соціокультурної реальності, з логічною необхідністю постає питання щодо «конструювання» структурних елементів існуючої дійсності, тобто створення моделі соціальної системи, яка б відповідала визначеним властивостям і вимогам соціальних «архітекторів».

Відтак – проблема моделювання соціальної системи набуває чітко вираженого гносеологічного статусу, також значно підсилюється методологічна база дослідження та аналізу соціальної реальності, використовуються пізнавальні технології, що уможливають процес створення необхідної моделі соціокультурної реальності з заданими вихідними параметрами характеристиками. Подібний підхід актуалізує необхідність дослідження пізнавальних засад моделювання як творчого методу аналізу соціуму в різних його вимірах та інтерпретаціях. Експлікація базових характеристик моделі відкриває широкий простір

для надання їй надійного гносеологічного статусу, який дає можливість продовжити дослідження системи в постійно змінюваних, зазвичай непередбачуваних умовах функціонування.

У сучасній науці «... є методом пізнання, за якого теоретичне або практичне дослідження об'єкта здійснюється опосередковано через побудову та вивчення допоміжного штучного або натурального аналогічного йому об'єкта, який знаходиться у певній об'єктивній відповідності з пізнавальним об'єктом, здатен заміщувати його на певних етапах пізнання і дає в результаті його дослідження інформацію про сам об'єкт, що моделюється. Отримані в результаті моделювання вихідні дані переносяться за відповідними правилами на досліджуваний об'єкт, який називають «оригіналом», а об'єкт, що його заміщує в ході дослідження, і є умовним образом об'єкту, що формує уявлення про нього в деякій формі, відмінній від реального існування цього об'єкта, є способом відображення процесів, які відбуваються в реальному об'єкті, моделлю» [39, с.204].

У своїх теоретичних побудовах ми виходимо з необхідності наголошення того факту, що соціальне моделювання є специфічним напрямом математичної соціології. Але, якщо стратегічною метою математичної соціології є опис, експлікація та прогнозування соціальних систем, явищ і процесів у контексті застосування математичних методів, то предметом соціального моделювання є модельний підхід до аналізу соціальної реальності на системному рівні, а метою – її моделювання. В нашому випадку таким елементом соціальної реальності є практичні та організаційні аспекти волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні. Таким чином, запропоновану нами **Авторська модель координаційного центру волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні** можна розглядати як елемент механізму формування цілісного позитивного образу волонтерського руху та належить до тих категорій, у яких маніфестуються

характеристики організаційних структур, відносин і норм, якими детермінується потужність і напрям векторів соціальної взаємодії в суспільстві. Перспективна діяльність координаційного центру волонтерської допомоги Збройним силам України значною мірою формується як атрактивний результат самоорганізації громадянського суспільства за рахунок утвердження соціальних норм і практик, які стають ключовими детермінантами розвитку громадянського суспільства та правової держави.

Сучасні науковці наголошують, що «будь-яка модель є релевантною, якщо її можна емпірично спростувати. Своєю чергою модель стає прогнозом, який за сприятливих обставин самореалізується. Все це властиво сучасному динамічному суспільству, моделювати процеси якого непросто. Проте усталена соціальна ситуація наповнена повсякденними подіями, що повторюються за причинно-наслідковим характером і тому піддаються статистичним узагальненням. Отже, моделювання соціальних процесів сталого розвитку в українському суспільстві набуде актуальності з завершенням у країні системної кризи» [1, с.45].

Загальні положення моделі. Згідно з обраною дослідницькою метою, базуючись на теоретичному вивченні та моніторинговій оцінці діяльності волонтерських організацій із допомоги Збройним силам України, нами запропоновано *Авторську модель координаційного центру волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні* (далі – Центр). Центр покликаний координувати зусилля системи волонтерської допомоги підрозділам Збройних сил України. *Стратегічною метою Центру* є забезпечення ефективності системи волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні, тобто – в масштабі структур місцевого самоврядування.

Мета моделі полягає в обґрунтуванні умов (соціально-політичних, організаційно-правових, інституційно-розпорядчих), які

слід розглядати як: а) конкретні обставини й чинники, спрямовані на сприяння продуктивному розвитку волонтерської допомоги підрозділам Збройних сил України в умовах локального простору; б) як комплекс заходів, що мають на меті забезпечити продуктивний і перспективний розвиток волонтерського руху на локальному рівні; в) як сприятливі та придатні злагоди існування в соціальному середовищі.

Суперечності функціонування системи, символізованої моделлю, полягають в протиріччях між:

а) існуючим законодавством, регулюючим волонтерську діяльність та складним, інколи – суперечливим та неузгодженим характером соціального простору, в якому волонтерська діяльність реалізується;

б) різного масштабу суспільними трансформаціями, які каналізують генерацію та застосування оновлених форматів волонтерської діяльності та інерційними процесами (у деяких випадках – відсталістю та бездіяльністю), характерними для функціонування структур громадянського суспільства в пострадянських державах;

в) реально затребуваною потребою держави і суспільства в діяльності волонтерів, зокрема – допомоги підрозділам Збройних сил України в умовах локального простору та пасивністю суспільного та громадського мислення, обмеженого «прокрустовим ліжком» патерналістських традицій.

Модель дає можливість виявити принципову схему волонтерської допомоги; у вирішенні проблем оптимізації волонтерського руху на локальному рівні в якості методологічної бази використовуються ті або інші наукові ідеї або практичні напрацювання; розвиваючи систему волонтерської допомоги Збройним силам України, запропонована модель Центру актуалізує необхідність і функціональну доцільність оптимізації волонтерського руху; реалізація діяльності Центру вимагає того, щоб прогресивні ідеї волонтерства були конкретизовані й

соціально технологізовані – саме принципи волонтерства потенціують розвиток системи допомоги волонтерів Збройним силам України від загальнотеоретичних абстракцій до їх конкретизації відносно волонтерської діяльності.

Основними завданнями Центру ми бачимо:

а) організаційне, експертно-аналітичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні;

б) моніторинг практики волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні;

в) внесення на розгляд райдержадміністрацій та районних рад пропозицій щодо формування та реалізації волонтерської допомоги Збройним силам України в конкретному районі, селі або селищі.

Відповідно до вказаних завдань Центр має виконувати наступні **функції**:

1. Збирати, систематизувати, аналізувати та поширювати правову, наукову та іншу інформацію з питань волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні.

2. Забезпечувати підвищення професійного рівня волонтерів та керівників волонтерських центрів, військових, працівників органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також спеціалізованих установ, які надають соціальні послуги конкретним категоріям населення.

3. Здійснювати методичне забезпечення і консультаційну підтримку з питань надання волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні серед органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також утворених ними установ і громадських структур.

4. Забезпечувати видання та розповсюдження друкованої продукції, соціальної реклами, відео- та аудіо продукції, пов'язаних

тематично з питаннями волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні.

5. Взаємодіяти з українськими та міжнародними волонтерськими організаціями з питань, що належать до його компетенції.

6. Взаємодіяти з громадськими організаціями України з метою збирання, моніторингу, проведення аналізу, узагальнення, обговорення та використання кращих напрацювань з питань волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні.

7. Реалізовувати бажання громадян безоплатно та добровільно надавати допомогу Збройним силам України, при цьому отримувати духовне та моральне задоволення, підвищити самооцінку.

Структурно модель Центру складається з кількох секторів (рис.2.1.).

Сектор правової, юридичної та методичної діяльності містить ряд структур (керівник Центру, заступник з питань гуманітарної та соціальної політики, представники локального самоврядування, сектор правової та юридичної підтримки), в основу діяльності яких закладено базові організаційні принципи волонтерської діяльності, а саме – принципи добровільності, цілеспрямованості, системності, соціальної спрямованості, антропоцентризму, безкорисливості, наступності, законності. Вказані принципи забезпечують ефективність діяльності інших секторів.

Проектно-інформаційний сектор функціонує в особах заступника керівника Центру з проектної діяльності, відділу інформації, відділу комплектування волонтерів, відділу з міжнародних зв'язків.

Перспективно-функціональний сектор у своїй діяльності спирається на роботу відділу по роботі з молоддю, школу волонтерства, промоут-команди, відділу по роботі з військовим керівництвом.

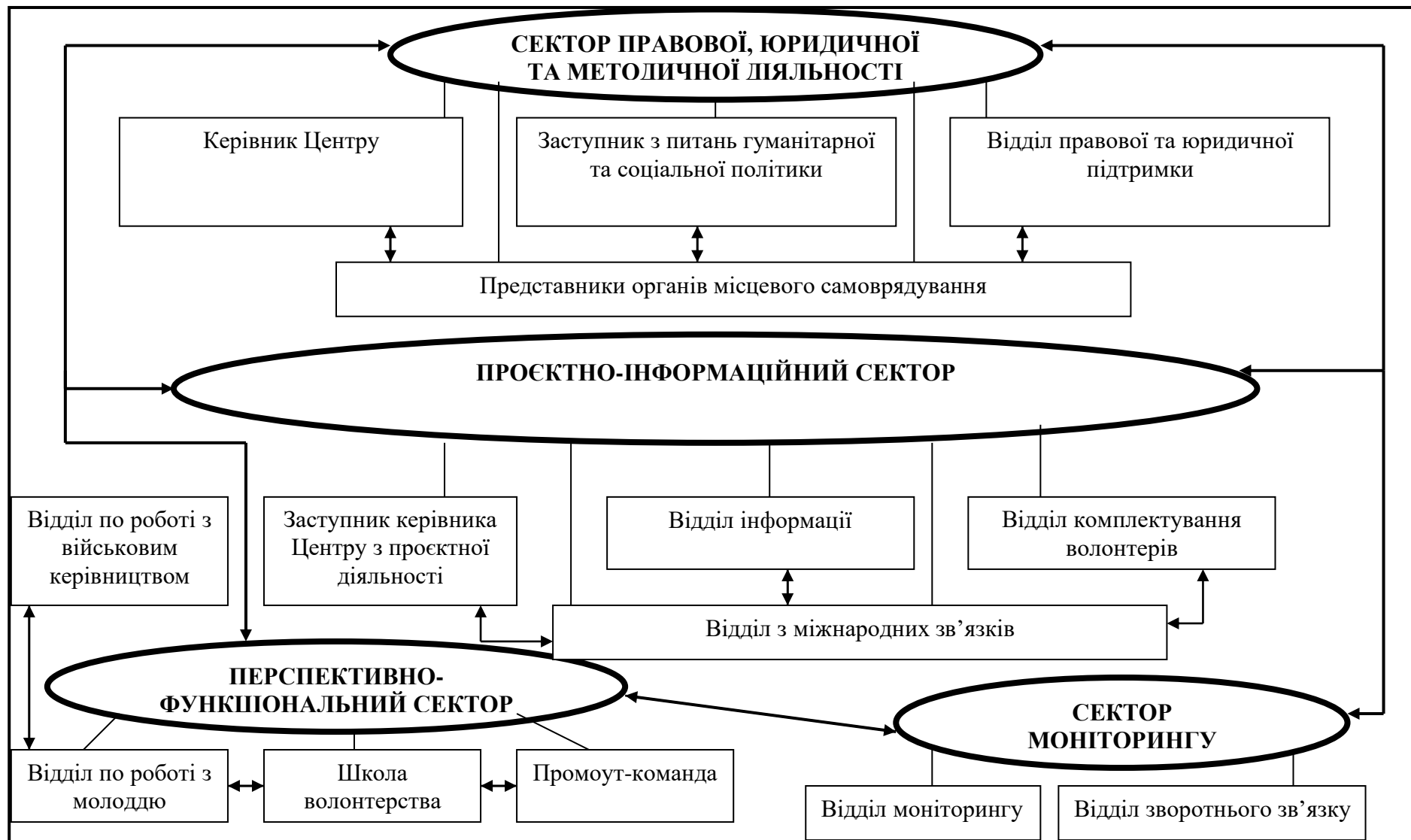

Рис.2.1. Авторська модель координаційного центру волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні

Сектор моніторингу об'єднує два сектора: відділ моніторингу та відділ зворотнього зв'язку.

Реалізація моделі. Модель може бути реалізована в будь-якому районному центрі України, втім – ми зробили акцент на Херсонській області з причини її географічної близькості до зони ведення бойових дій на Сході України. Саме в Херсонській області кількість волонтерських організацій, орієнтованих на допомогу Збройним силам України, одна з найбільших у нашій державі.

Отже, запропонована Авторська модель може мати безумовно значний потенціал для утвердження й чіткого оформлення волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні в умовах сучасності, оскільки в період реальних бойових дій на теренах нашої країни, життя, здоров'я та соціальний добробут військовослужбовців – захисників Вітчизни, є однією з найвищих соціальних цінностей. Також Модель може сприяти активізації наукового пошуку нових інструментів для моніторингу та реорганізації адміністративно-правового фундаменту волонтерської діяльності.

ВИСНОВКИ

Відповідно до сформульованої мети і завдань магістерської роботи на підставі виконаного дослідження існують обґрунтовані підстави для формулювання наступних висновків:

1. Діапазон варіативності сутнісних ознак волонтерства є надзвичайно розлогим: цей культурно-цивілізаційний феномен постійно розширюється за критерієм буттєвої феноменології і постає практично невичерпним з позицій багатоманітності способів репрезентації. Сучасні дослідники розглядають волонтерську діяльність як складне соціально-психологічне явище, як систему соціальної взаємодії, що базується на добровільному наданні допомоги у форматі «людина – людина», хоча сучасна волонтерська діяльність носить здебільшого групового характеру.

2. Історично концепція волонтерства, волонтерської допомоги розвивалася від елементарних понять, які застосовуються для характеристики особливої сфери соціальної реальності, що функціонує на основі самоорганізації найбільш активної частини громадян. Надзвичайно широкий спектр характеристик і форм волонтерської допомоги, що сформувався протягом ХХ початку ХХІ століть, є відображенням реальних потреб вітчизняної реальності, особливо – пов'язаних із подіями російсько-української війни. Сутність, сенс і концептуалізацію волонтерства, так само як і будь-якого соціального явища необхідно досліджувати на основі алгоритму: поняття – ідея волонтерства – ідеал – реалізація ідеї в практиці суспільного життя.

3. Ідея волонтерства, добровільної допомоги одних людей іншим постає тим спільним ціннісним знаменником, який дозволяє виносити судження про виправданість, доцільність і результативність волонтерського руху як такого. В Україні утвердилася розвинена національна модель волонтерської допомоги, в якій гуманізм є головним принципом її існування та прогресивним вектором розвитку. Взаємоперетин волонтерської допомоги

та соціальної роботи в контексті вітчизняних реалій демонструє суттєву конгеніальність державних органів, які реалізують в Україні соціальну політику з структурами громадянського суспільства. Виконуючи соціально-формуючу функцію, волонтерство постає тим чинником, який істотно детермінує формат взаємодії соціальних суб'єктів.

4. Соціальне моделювання є специфічним напрямом математичної соціології, предметом якого є модельний підхід до вивчення та аналізу соціальної реальності, а метою – його моделювання. Запропонована в магістерському дослідженні Авторська модель координаційного центру волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному може мати безумовно значний потенціал для утвердження й чіткого оформлення волонтерської допомоги Збройним силам України на локальному рівні в умовах сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афонін Е. А., Мартинов А. Ю. Архетипні засади моделювання соціальних процесів. *Публічне урядування*. 2016. № 2. С. 34-47.
2. Біблія. Притчі 28:26. URL: <http://www.my-bible.info/biblio/ukrainskaya-bibliya/index.html>
3. Бондаренко З. П. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». – К., 2008. 20 с.
4. Буздуган Я. Еволюція світового волонтерського руху. *Віче*. 2013. №13. С. 7–10.
5. Вайнола Р. Х., Капська А. Й., Комарова Н. М. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку. К.: Академпрес, 1999. 112 с.
6. Вашкович В. Опис волонтерської допомоги (завдання) у договорах про надання волонтерської допомоги. *Господарське право і процес*. 2018. №2. С. 44-47.
7. Веденєєв Д., Турчак О. Волонтерський рух в Україні в ході російсько-української війни: ризики праці та форми державного і громадського визнання. *Військово-науковий вісник*. 2018. №30. С. 11-26.
8. Волонтерство. Порадник для організації волонтерського руху / О. В. Безпалько, Н. В. Заверіко, І. Д. Зверева; укл. Т. Л. Лях. К.: ВГЦ «Волонтер», 2001. 176 с.
9. Голованова Т. П., Гапон Ю. А. Волонтерство в соціальній роботі як феномен цивілізованого суспільства. Запоріжжя: Перун, 1996. 95 с.
10. Горбачевський Т. С. Мережа волонтерських організацій допомоги АТО (2014–2017 роки). *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Гуманітарні науки*. 2019. № 16. С. 124-131.
11. Горєлов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналітична доповідь. К.: НІСД, 2015. 36 с.

12. Дух Д. В., Царик Є. В. Роль волонтерського руху в добу військового конфлікту в Україні. Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції «Соціальні та політичні конфігурації модерну: політична влада в Україні та світі» 3-4 червня 2015 рік. К., 2015. С. 276-277.
13. Закон України «Про волонтерську діяльність» № 3236-VI від 19.04.2011 зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
14. Івченко Н. М. Особливості розвитку волонтерського руху в Україні// Теоретичні питання освіти та виховання: збірник наукових праць. К., 2000. С. 90-93.
15. Калениченко Р. А. Волонтерство в соціальній роботі: Навчальний посібник. К.: КиМУ, 2008. 86 с.
16. Костючков С. К. Основи соціальної держави та громадянського суспільства: навчальний посібник. Херсон: Айлант, 2016. 256 с.
17. Костючков С. К. Структурні особливості та системні якості громадянського суспільства: соціологічна інтерпретація. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2013. Вип.70(3). С.723-727.
18. Лібанова Е. «Потрібно стимулювати економію». *Дзеркало тижня*. 2015. – № 10(206). URL: https://files.nas.gov.ua/text/pdfNews/Libanova_interview_DT210315.pdf
19. Лях Т. Л. Методика організації волонтерських груп: навчальний посібник. К.: КУ ім. Бориса Грінченка, 2010. 160 с.
20. Лях Т. Л. Волонтерство як суспільний феномен. *Проблеми педагогічних технологій: збірник наукових праць*. 2004. Вип. 3-4. С. 139–144.
21. Маккарлі С., Лінч Рік. Управління діяльністю волонтерів. К.: Тандем, 1999. С. 26-34.
22. Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навчально-методичний посібник / З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях; за ред. Т. Л. Лях. К.: Версо-04, 2012. 288 с.
23. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів

- громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. *Український соціум*. 2016. № 2(57). С. 25-39.
24. Погрібна В. Л. Волонтерський рух як ознака змін у ментальності українців. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Філософія. 2016. № 1. С. 196-202.
25. Поліщук В. А. Роль волонтерської практики в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2013. Вип. 29. С. 153-157.
26. Про взаєморозуміння між Міністерством Оборони України та Благодійною Організацією «Міжнародний благодійний фонд «Рес.Публіка»: Меморандум // ГШ ЗСУ: К. – 2016. – 2с.
27. Про гідність. Волонтерський рух в Україні 2013 – 2017 років / за ред. О. Аркуші, М. Литвина; упор. Г. Боднар, О. Лукачук, Л. Хлипавка. Львів: Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича, 2018. 816 с.
28. Проценко О. О. Волонтерство в сучасній Україні: фактори актуалізації. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, 2019. VII(32), I.: 192.PP.89-94
29. Сайт CCIVS. URL: <https://ccivs.org/>
30. Сайт Фонду розвитку громади міста Херсона «Захист». URL: <https://zahyst.ks.ua/volontneri/polozhennya-pro-volonterstvo/>.
31. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
32. Словарь иностранных слов. М.: Рус.яз.,1989. 624 с.
33. Словник-довідник соціального працівника (для студентів та соціальних працівників). Міні-глосарій / Л. Д. Кизименко, Л. М. Бедна. Львів, ДЦ МОУ, 2000; URL: <http://ipp.lp.edu.ua/Library/004/004.html>.
34. Томчук О. Волонтерський рух в допомогу Збройним Силам України у візії учасників російсько-української війни (2014–2018 рр.). *Наукові записки*

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Історія. 2018. Вип. 2, Ч. 2. С. 100-103.

35. Томчук О. Історичні аспекти виникнення волонтерського руху на допомогу Збройним силам України у 2014 р. *Військово-науковий вісник. 2017. №28. С. 11-20.*

36. Тохтарова І. М. Волонтерський рух в Україні: шлях до розвитку громадянського суспільства як сфери соціальних відносин. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_2_5

37. Туровська Л. Благодійність як тканина людських взаємин/ *Соціальний захист. 2003. №1. С. 47-48.*

38. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

39. Шигун М. М. Моделювання як метод наукових досліджень та інші методи пізнання дійсності. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю, і аналізу: міжнародний збірник наукових праць. 2007. Вип. 3(9). С. 203-214.*

40. Юрченко І. Інституціоналізація волонтерського руху в Україні: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.03. К., 2009. 219 с.

41. Юрченко І. В. Становлення і розвиток волонтерського руху в Україні. *Проблеми розвитку соціологічної теорії. Соціальні процеси в Україні: наукові доповіді і повідомлення IV Всеукраїнської соціологічної конференції, 21 травня 2004 р., Київ. / за ред. В.Ворони, М.Шульги. К., 2004. С. 526 – 529.*

42. «Янголи добра»: названо імена найкращих благодійників Херсонщини 2020. URL: <http://favoritekherson.co/2021/05/29/yangoli-dobra-nazvano-mena-naykraschih-blagodyniv-hersonschini-2020/>

43. State of the World's Volunteerism Report – Transforming Governance. 2015. 101 р. URL:

<https://www.unv.org/sites/default/files/2015%20State%20of%20the%20World%207s%20Volunteerism%20Report%20-%20Transforming%20Governance.pdf>

44. Universal Declaration on Volunteering (Загальна декларація волонтерів).

URL: <https://volunteeringaustralia.org/wp-content/uploads/VA-Universal-Declaration-on-Volunteering.pdf>

